

"BAERNE"

3e jaargang - nummer 3 - maart 1979.

REDAKTIE:

Mevrouw L.M. Bijvanck-Dingemans
De heer G. Brouwer
De heer J. Kruidenier

Redactie-adres:

Mevrouw L.M. Bijvanck-Dingemans,
Van Reenenlaan 10, Baarn.
Tel. 02154 - 12817.

Dagelijks Bestuur van de vereniging:

Voorzitter

De heer G. Brouwer, Sophialaan 39, Baarn.
Tel. 02154 - 14131.

Penningmeester

De heer E. v.d. Steeg, Talmalaan 39, Baarn.
Tel. 02154 - 17571.

Ere-voorzitter

Mr. C.C.M. Collard.

Ere-lid: in leven de heer J.K. van Loon.

Het postadres van de vereniging is:
Postbus 326, Baarn.

Inhoud van dit nummer o.m.:

- Van kogelpot tot stoofpot, door Siebe Rem ry
- Historische dag op 19 mei a.s.
- Herkent U ze? Een terugblik op de tentoonstelling, door mevr. Grootendorst
- Opgraving in Syrië, door Gertjan de Roller

VAN DE REDAKTIE

Nu het verschijnen van dit nummer van "Baerne" zo veel maanden op zich heeft laten wachten, zult u wellicht kunnen vermoeden wat de Redaktie u bij deze meedeelt.

Onze krant die reeds zo veel jaren bestaat, eerst als "Vuursteenkoerier" (de archeologen welbekend) daarna als blad voor de gehele Historische Kring, onder vermelding "waarin opgenomen de Vuursteenkoerier" en tot nu toe iedere maand had moeten verschijnen, zal na dit nummer vier maal per jaar uitkomen onder de naam "Baerne", enwel in maart, juni, september en in november/december.

Dit betekent dat de opzet van de inhoud enigszins gewijzigd zal worden. Informaties, een agenda, verslagen van bijeenkomsten en excursies zullen, uitzonderingen daargelaten, niet meer opgenomen worden. Er zal naar gestreefd worden enkele artikelen over gerichte onderwerpen, natuurlijk bij voorkeur over Baarn, met foto's en illustraties in onze krant te plaatsen.

Wegens het feit dat de krant slechts vier maal per jaar uitkomt, zal de Redaktie meer zorg kunnen besteden aan inhoud en vormgeving. Ook de omslag en het formaat zullen gewijzigd worden. Hierover kan de Redaktie u nog niet nader berichten; dit moet nog een verrassing blijven.

Wij hopen dat u zich kunt verenigen met onze plannen en dat u ons blijft steunen bij ons streven "Baerne" voor iedereen zo interessant mogelijk te maken.

LEDENLIJST

Als nieuwe leden werden genoteerd:

S. van Dalen, Javalaan 11, Baarn.

W.R. Frankema-van Wieringen, Molenweg 6, Baarn.

M.R. Geytenbeek, Van Beethovenlaan 13, Baarn.

C. van Ginkel, Amaliagaarde 90, Baarn.

BETALEN CONTRIBUTIE 1978 EN 1979

Een klein aantal leden heeft de contributie over 1978 nog niet betaald. Graag het vriendelijke verzoek aan deze leden van de Kring nu de contributie over het vorig jaar te betalen.

Tevens het verzoek aan de leden van onze vereniging (met uitzondering van degenen die reeds betaalden) de contributie over 1979 te willen voldoen!

Bij voorbaat dank voor uw overschrijving.

De contributie bedraagt:

- f 10,-- voor jeugdleden (14 t/m 17 jaar)
- f 20,-- voor individuele leden (18 jaar en ouder)
- f 30,-- voor het gezinslidmaatschap

De contributie s.v.p. overmaken naar:

Rabobank, Eemnesserweg 26, Baarn. Gironummer van de bank 376890, onder vermelding van: t.g.v. rekeningnummer 3047-28292 Historische Kring "Baerne".

E. v.d. Steeg
(penningmeester)

INLEVEREN KOPIJ

Kopij (bij voorkeur getypt) inleveren vóór 1 mei a.s.
Deze kopij zal dan in het juni-nummer opgenomen worden.

UNIE VAN UTRECHT

In de landelijke, regionale en gelukkig zelfs in de plaatselijke pers wordt sedert december vorig jaar uitgebreid aandacht besteed aan de viering van het feit, dat op 23 januari 1579, nu dus 400 jaar geleden, een groep rebelse edelen de hoofden bijelkaar staken en besloten tot ondertekening van een verdrag, dat, zonder dat zij dit ooit zouden kunnen hebben vermoed, nagenoeg zijn weerga niet heeft gevonden in latere verdragen.

Wat de echte achtergrond is geweest, het was ten slotte een manifest dat grote maatschappelijke gevolgen had, kunnen wij nu nog slechts trachten te reconstrueren. Een feit is, dat zij de basis is gebleken van een bestek dat zich kon ontwikkelen tot wat nu de Staat der Nederlanden heet. Interessant is om de geest van de Unie te zien doorwerken in o.a. de onafhankelijkheidsverklaring van Thomas Jefferson in 1776, de Werken van J.J. Rousseau en het Verdrag van Rome.

Het lijkt mij in dit bestek niet zinvol dieper in te gaan op de feitelijkheden rond de Unie, noch de schildering van de "petit histoire" uit die tijd. Daartoe heeft het bestuur van de Kring Dr. J.A.C. de Mey uitgenodigd een inleiding te houden over dit onderwerp. Wellicht is met name het voortleven van de geest van het verdrag aanleiding om op 10 mei a.s. met de heer De Mey van gedachten te wisselen.

Gaarne wil ik u uitnodigen deze avond, die gehouden zal worden in het Brandpunt (dus niet in het vertrouwde Berestein), bij te wonen.

Herbert E.W. Kwak

KAARTEN VAN NEDERLAND

Naast de aan een ieder bekende wegen- en toeristenkaarten, worden in Nederland door allerlei instanties kaarten gemaakt die minder in het daglicht treden.

Zo zijn er topografische kaarten, zeekaarten, waterstaatskaarten, geologische kaarten en vele anderen. Vaak blijkt echter dat velen niet op de hoogte zijn met het bestaan en de verkrijgbaarheid ervan. De wegen- en toeristenkaarten zijn ruimschoots voorhanden in boekwinkels, bij VVV-kantoren en bij de ANWB, maar de verkoop van kaarten van veel overheidsinstellingen is vaak beperkt tot één of enkele verkooppunten. Om hieraan wat meer bekendheid te geven, heeft een commissie (voluit: Contact Commissie betreffende Landmeetkundige en Kartografische aangelegenheden) een lijst samengesteld van de in Nederland vervaardigde en verkrijgbare kaarten.

Op deze lijst staan zowel overheidsinstellingen als particuliere instanties vermeld, met de door hen vervaardigde kaarten en de adressen waar deze verkrijgbaar zijn.

De lijst is gratis verkrijgbaar bij de Topografische Dienst, Westvest 9, Postbus 145 te Delft, tel. 015 - 120846.

VAN KOGELPOT TOT STOFPOT

Het gebruik van de kogelpot was over grote gebieden in ons land en ook in Europa verspreid, maar zo schrijft J.G.N. Renaud in zijn boek over "Oud Gebruiks aardewerk", het was een algemeen Europees leed. De kogelpot kon namelijk niet staan, had geen poten of standvoet. Het woord zegt het al "kogel", dus rond. Verder schrijft Renaud: De kogelpotten zijn in de eerste helft van de 9de eeuw in gebruik gekomen. Het is wel zo goed als zeker dat overal zich vindingrijke geesten met dit probleem hebben bezig gehouden. Gelukkig is de kogelpot later voorzien van pootjes en zo ontstond de Grape.

Na de Grape is de ons welbekende stoofpot gekomen, die ook wel Perepot genoemd werd. Hoewel de Grape met z'n driepoot een hele verbetering was, heeft de stoofpot hem toch verdrongen.

Ik weet nog, dat, toen ik een jongen was van een jaar of 10, mijn moeder er zo lekker de peren in stoofde, het liefst op een komfoor. Ook de komfoor heeft wat model aangaat weer veel weg van de Grape. Zou het soms mogelijk geweest zijn dat, toen de Grape er eenmaal was, er iemand geweest is die in een oude Grape gaten heeft gemaakt, er vervolgens een andere Grape opzette om zodoende met vuur meer mogelijkheden te hebben, misschien uit zuinigheid? Die vraag zal wel altijd onbeantwoord blijven.

In de komfoor gaat houtskool of een briket. Ik hoor mijn moeder nog zeggen: "Siebe doe even een paar briketten in de kachel". Waar is die tijd gebleven. Wat een verschil met tegenwoordig nu wij aardgas hebben. Of krijgen we die tijd weer terug. Misschien wanneer het gas op is (wie weet). Zowel de komfoor als de stoofpot werden bij ons thuis nog vaak gebruikt. Na 1945 was dat afgelopen. De stoofpot of kookpot-perepot genoemd is veel gemaakt in Bergen op Zoom en in Friesland.

In Sneek, in de buurt waar ik geboren ben, kon men ze vroeger bij Stam kopen. Ook de pottenbakker Stam is er niet meer (1877 - 1957).

Men kan nu in Friesland nog steeds mooi aardewerk kopen, maar ik vind (dit is persoonlijk) dat het aardewerk tegenwoordig niet die warmte heeft die het vroeger had. Er kwamen vroeger mooie groene kaperoxide strepen in voor en ook de kleur was mooier. Nu kom ik op het terrein van de glazuren, daarover een volgende keer.

Siebe Reméry

DE KLAASKERK: EEN MONUMENT

Op 22 en 23 september 1978 werd ter gelegenheid van het gereedkomen van de restauratie van de Nicolaïkerk te Utrecht een symposion gehouden over de bouwgeschiedenis, de restauratie en de bestemming van dit middeleeuwse kerkgebouw.

Een verslag van dit symposion werd ons onlangs toegezonden.¹ We zullen u niet vermoeien met het beschrijven van de talrijke verbouwingen aan deze oorspronkelijk Romaanse kerk, die vermoedelijk dateert uit de 12de eeuw.

Toch meenden we er goed aan te doen hierbij 2 van de fraaie² afbeeldingen uit dit boekje weer te geven, omdat ze enigszins een indruk geven van de ontelbare veranderingen, die deze Klaaskerk in de loop der eeuwen heeft ondergaan.

Herkennen we op de afbeelding uit ± 1450 nog duidelijk Romaanse kenmerken, 2 eeuwen later is hier op de torens na nauwelijks iets van terug te vinden.

Hoewel dit verslag een aaneenschakeling is van architectonisch vakjargon, dat het lezen ervan niet vergemakkelijkt, krijgt men toch een enorm respect voor al die restaurateurs, historici, archeologen en overige vaklui, die in 10 jaar van intensieve studie en samenwerking dit monument hebben weten te restaureren.

J. Kruidenier

Noten.

1. Verslag van het symposion over bouwgeschiedenis, restauratie en bestemming van het middeleeuwse kerkgebouw, gehouden op 22 en 23 september 1978, ter gelegenheid van het gereedkomen van de restauratie van de Nicolaïkerk te Utrecht.

Dit verslag is verkrijgbaar bij: het Bureau der Hervormde Gemeente, Bernadottelaan 11, Utrecht.

2. Zie volgende bladzijde; zie ook illustratie tussen blz. 7 en blz. 8.

HISTORISCHE DAG OP 19 MEI 1979

Uitnodiging tot het bijwonen van de Historische Dag op 19 mei 1979 in de Sint Nicolaaskerk (Klaaskerk), Nicolaaskerkhof, Utrecht.

Alle leden en donateurs van historische verenigingen en verzamelingen in de provincie Utrecht worden hierbij uitgenodigd deel te nemen aan de historische dag 1979, die in het teken van de herdenking van de Unie van Utrecht 1579 zal staan.

Het programma ziet er als volgt uit:

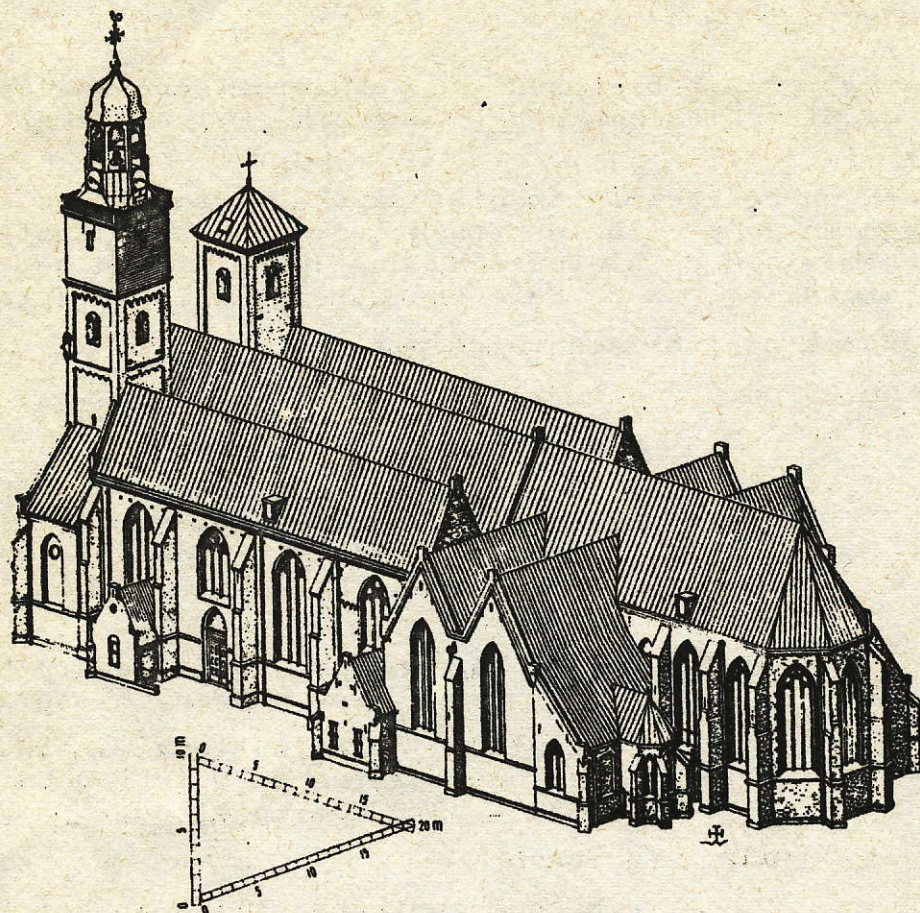
10.00 - 10.30 uur	- aankomst en koffie
10.30 - 11.00 uur	- opening en mededelingen
11.00 - 11.45 uur	- "Bouwgeschiedenis van de Klaaskerk" door Th. Haakma Wagenaar, begeleidend architect bij de restauratie van de 5 middeleeuwse Utrechtse binnenstadskerken
11.45 - 12.30 uur	- "Het Klaaskerkhof omstreeks 1580" door Dr. A. van Hulzen, historicus
12.30 - 13.00 uur	- inleiding op de nationale herdenkingstentoonstelling de Unie van Utrecht 1579 - 1979 "De kogel door de kerk?"
13.00 - 14.00 uur	- lunch
14.00 uur	- bezoek tentoonstelling in het Centraal Museum

In de middag is er gelegenheid iets te drinken in de kantine van het Centraal Museum.

Naast de nationale herdenkingstentoonstelling "De kogel door de kerk?", wordt er in het Historisch Kostuum Centrum, Loeff Berchmakerstraat 50, Utrecht, een tentoonstelling gehouden over de kleding in Nederland en Spanje tussen 1550 en 1625. Over "Een lastig pak" zal dokumentatie in de kerk aanwezig zijn.

De historische dag wordt dit jaar georganiseerd door de Stichtse Culturele Raad in samenwerking met de Vereniging Oud-Utrecht, die het maandblad van de maand mei aan de dag zal wijden.

De kosten voor deelname aan de dag bedragen f 25,-- per persoon voor koffie, lunch, thee en toegang tot de tentoonstelling in het Centraal Museum.

Scheve projectie: toestand 1978 ná de restauraties; torenrestauratie Ir. Daan Jansen; W. Stoker 1942-1951; kerkrestauratie Ir. T. van Hoogevest 1970-1978.

Opgave voor de historische dag op 19 mei 1979 in de Klaaskerk, Nicolaaskerkhof te Utrecht, kunt u richten aan:

Mevrouw Drs. A.L. Jordens, museumkonsulente,
Stichtse Culturele Raad,
Mariaplaats 51,
Utrecht.
Tel.: 030 - 310307

met naam, adres, woonplaats, lid/donateur van welke historische vereniging, tesamen met overschrijving van f 25,-- op giro 173931 van de Stichtse Culturele Raad te Utrecht, onder vermelding van Historische dag 1979.

OPGEVEN TOT 5 MEI A.S.

HERKENT U ZE ?

Ja, velen hebben veel oude schoolplaten herkend. Niemand natuurlijk alles! Het was voor ons, Oudheidkamerwerkers, een genot al die verschillende reacties te horen. En al heeft het weer nu niet bepaald meegewerkt we kunnen terugzien op een goedbezochte, geslaagde tentoonstelling!

We kregen in vele opzichten medewerking. Directie en bestuur van de Waldheim MAVO verleenden ons graag gastvrijheid en u heeft zelf kunnen zien hoe bijzonder goed de platen uitkwamen tegen de houten panelen of wanden van schoonmetselwerk. Waren we aanvankelijk bang dat de Waldheim MAVO wat te ver uit de dorpskern zou liggen, het bleek dat velen de weg wisten te vinden, ondanks het barre winterweer!

Dat barre weer ja! Tijdens die ochtend van die barre sneeuwstorm - busdiensten staakten en veel streekscholen waren gesloten - stelde één van onze leden voor om maar te sluiten, want er zou natuurlijk "geen hond" komen. We besloten 's middags gewoon open te zijn en als er dan helemaal niemand geweest zou zijn, alsnog een besluit over de avond te nemen, hoewel een bericht in de krant kon niet meer en als er maar één Baarnaar voor een dichte deur zou komen ... nee, dat mocht niet!

Die middag telden we toch nog 22 bezoekers en 's avonds toen we echt niemand meer verwacht hadden ... nota bene 18 kijkers! Daaronder was een oudere heer, die vertelde, dat hij genoeg had van het binnen zitten en de stoute (over)schoenen maar had aangetrokken. Een echtpaar met twee jonge kinderen vond dat het heerlijk was door de sneeuw te lopen en de elementen te trotseren!

Natuurlijk dacht niet iedereen er zo over en in de hoop op beter weer hebben we drie dagen verlengd. Het weer werd wel iets beter ja, maar de wegen niet. Toch zagen we nog veel oudere bezoekers, veelal vergezeld van hun kinderen of kleinkinderen.

Maar over medewerking gesproken. Hoe vond u de affiche? Door vakmensen van Phonogram International voor ons verzorgd" Als u weet hoe we hebben zitten tobben en dubben om een aardige, betaalbare affiche te maken ... snapt u, dat we zo ongeveer een gat in de lucht sprongen toen dit uit de bus kwam! De uitnodigingen zouden we zelf verzorgen en het ontwerp zag er wel leuk uit vonden we, maar haken en ogen ontstonden toen het desbetreffende apparaat het liet afweten. De firma Gestetner bracht hier tenslotte uitkomst en de trouwe bezorgers/sters hebben heel wat sneeuw getrotseerd om alle uitnodigingen rond te brengen.

Erg fijn was het, dat we van de heer Jansen van de Nieuwe Baarnse School een aantal platen en tekstboekjes mochten lenen.

Ook de heer Verhoek van de Astroschool had nog een tweetal erg leuke platen uit de jaren dertig, terwijl de heer Van Maaren van de Chr. School te Eemdijk een origineel klompenrek voor ons had, dat bijzonder leuk paste bij de serie heel oude platen van voor 1900. Ja, die heel oude platen! Van één echtpaar weten we, dat ze één van die platen herkenden. Hoe ze in de Oudheidkamer kwamen en van welke school konden we niet achterhalen, er was niets gemerkt of genummerd. Omdat er Franse en Nederlandse onderschriften op voorkwamen dachten we, dat ze mogelijk van de toenmalige deftige dameskostschool Erica (ook Middenbosch geheten) afkomstig waren. Die kostschool stond overigens waar nu de gestampde muisjes worden gemaakt.

Gegevens hierover konden we dus nergens vinden, totdat we na de tentoonstelling bij het uitstoften van de desbetreffende opbergkist aan de binnenkant een nummer ontdekten, dat korrespondeerde met een kaart, waarop staat "24 schoolplaten uit plm. 1880, afkomstig van de Amalia Kleuterschool".

Waarschijnlijk hebben maar enkele platen (de meest vergeelde) aan de wand gehangen van het Amaliaschooltje, de andere werden vermoedelijk alleen voor de dag gehaald als juf erover vertelde. Ja, juf van toen, wij weten nu nog niet wat die grote cijfers aan de wand van het winkelinterieur betekenen, maar we zullen het uitzoeken!

Over de opening door de heer Teeling hebt u al in de krant gelezen. Een enthousiaster man om juist deze tentoonstelling te openen hadden we niet kunnen vinden. The right man on the right place ging hier in alle opzichten op.

Het was een bijzondere eer, dat het voltallige College van Burgemeester en Wethouders en een groot aantal leden van onze Gemeenteraad, veelal vergezeld van hun dames/heren aanwezig waren.

Weet u overigens dat veel mensen twee en soms drie maal kwamen kijken? Een tweede maal vaak vergezeld van familieleden.

Wij, leden van de werkgroep Oudheidkamer, hebben zelf veel plezier aan deze tentoonstelling beleefd. 't Was toch nog een heel werk. Eén plaat ophangen gaat wel, maar ze allemaal op gelijke hoogte hangen wordt moeilijker. En wat dacht u van meer dan 100 haakjes in de rand van het plafond draaien op juiste afstanden? Wat was het warm daarboven!

Gelukkig ging het afbreken heel wat vlotter. De haakjes mochten blijven zitten voor mogelijke volgende evenementen.

Intussen zijn alle platen weer opgeborgen, nu keurig in platenkisten, waarvan we een drietal cadeau kregen.

Maar over wat we in de loop der tijd zoal cadeau kregen volgt later nog eens een opgave. Per slot van rekening kan dat mensen op ideeën brengen.

G.H. Grootendorst-Doornekamp

DE VILLA IN BAARN DIE BERLAGE ONTWIERP

Gelegen aan de De Beaufortlaan werd in 1910 in opdracht van Dr. H.W. Salomonson te Amsterdam een landhuis gebouwd naar een ontwerp van Berlage.

Berlage schreef hierover: "het huis is opgetrokken in handvormsteen van de firma Bastert aan de Vecht. Vestibule, hal en eetkamer zijn gemetseld in rode en gele verblendsteen van de Fa. v.d. Loo. Het huis is met rode pannen gedekt. Het brede terras, waarop de hal, de woon-, eet- en kinderkamer uitkomen, heeft een vloer van in patroon gelegde gele en rode straatklinkertjes. De tuin is in verband met het huis architectonisch aangelegd door de heer Otto Schultz te De Bildt".

Achter deze korte beschrijving, in het Bouwkundig Weekblad van 15 maart 1913, volgden drie pagina's met foto's van zowel het exterieur als van het interieur van het landhuis.

Foto's, die ook voorkomen in de in 1916 uitgegeven feestbundel "Dr. H.P. Berlage en zijn werk", verschenen ter gelegenheid van zijn 60ste verjaardag. Een beschrijving van het landhuis ontbreekt trouwens daarin.

In de literatuur over het werk van Berlage is noch aan het Badhotel noch aan het landhuis veel aandacht besteed, hetgeen veroorzaakt zou kunnen zijn o.m. door het feit dat de belangstelling voor Berlages architectuur in de laatste jaren sterk is toegenomen (mede als gevolg van de in 1975 in het Haags Gemeentemuseum over Berlages werk gehouden tentoonstelling. Van het Badhotel is wel eens gezegd dat het een jeugdzonde van Berlage was. Voor het landhuis echter kan slechts postuum belangstelling getoond worden. Het huis werd in opdracht van de toenmalige eigenaar in de zomer van 1972 afgebroken.

Beschrijving van het landhuis

De villa kende, aldus een van de laatste bewoonsters, bijzonderheden, zoals detaillering van de balkons, die voorkomen aan de balkons aan Noord- en Westzijde van de Beurs te Amsterdam. Het huis was uitstekend gebouwd, ook al was het huis omringd door bomen, er kwam voldoende licht binnen in de soms 3,5 m hoge kamers. Van tocht hadden de bewoners geen last. Het Bouwkundig Weekblad van 1913: "de plafonds in hal en eetkamer zijn van hout, binten met tussenplafonds. De vestibule is overwelfd. De overige vertrekken hebben gepleisterde wanden en plafonds".

Op de begane grond bevonden zich, behalve een ruime entree met daarachter een portaal, een rechts van de entree gelegen hal, de woonvertrekken en de dienstvertrekken. Het woongedeelte van de eigenaar en zijn gezin bestond uit een woonkamer met een aangrenzende veranda, rechts van de hal gesitueerd, en een eetkamer met serre, gelegen achter de hal.

De dienstruimten, gelegen aan de linkerzijde, bevatten de keuken, een daarachter gelegen (vermoedelijk kinder-) kamer, een bergplaats, een verwarmingskelder en een opslagruimte voor kolen. Het huis was bovendien onderkelderd.

Een drietal slaapkamers en een logeerkamer waren op de eerste verdieping te vinden. Twee balkons: één aan de logeerkamer (aan de achterzijde van het huis), het andere - overdekte - balkon grenzend aan de grootste slaapkamer en direkt boven de veranda gelegen.

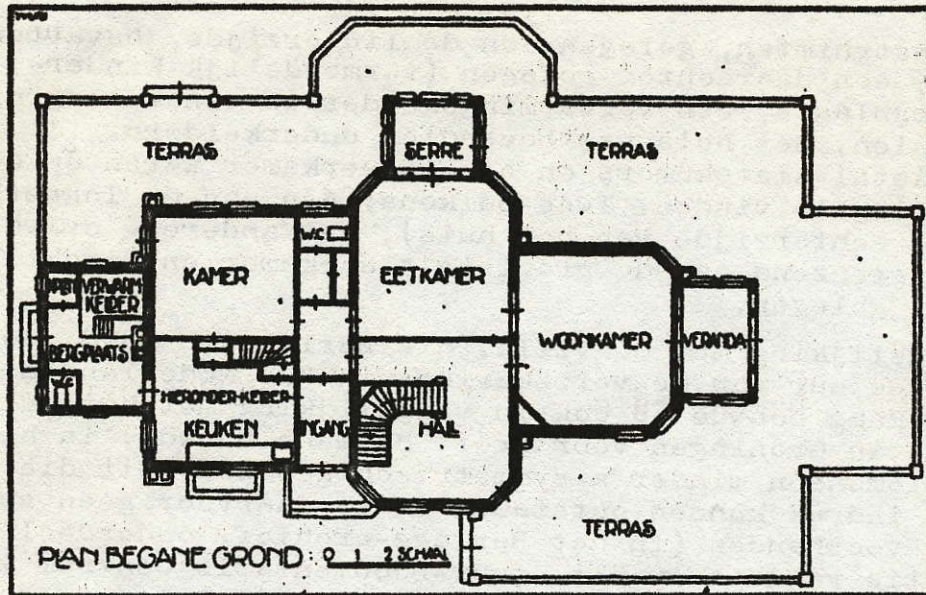
In vergelijking met de villa, die Berlage in 1898 voor Dr. Henny (de direkteur van de verzekeringsmij "De Nederlanden van 1845") in Den Haag bouwde en ook in vergelijking met het huis dat Berlage in 1894 in Groningen voor Prof. Heymans bouwde, is het huis voor Dr. Salomonson minder a-symmetrisch gebouwd. Uit die vergelijking zou de indruk kunnen ontstaan, al is daarvoor geen schriftelijk bewijs voorhanden (in het Berlage-archief, onderdeel van de kollektie van het Architectuur-Documentatie Centrum in Amsterdam, is geen korrespondentie tussen Berlage en Salomonson aanwezig), dat Dr. Salomonson wèl invloed had op het ontwerp. Anders dan bijvoorbeeld Prof. Heymans die Berlage vrij liet in zijn schepping. Méér overeenkomst met het Baarnse landhuis heeft de villa, die Berlage in 1913 voor zichzelf en zijn gezin in Den Haag liet bouwen. Bijvoorbeeld de keuken (met bijbehorende vertrekken), die in beide gevallen aan de voorzijde van het huis lag.

De bewoner van het huis

Op 22 april 1911 arriveerden Dr. Hendrik Willem Salomonson en de zijnen uit Amsterdam in Baarn. Medio oktober vertrok de familie weer naar de hoofdstad, hetgeen bleek uit het Gemeentelijk Verblijfsregister. Het formulier, aan de hand waarvan de verblijfsbelasting werd geheven, was op genoemde datum ingevuld en ondertekend door Dr. Salomonson.

Dr. Salomonson, scheikundige, werd geboren in Semarang op 17 september 1865. Na de H.B.S. in Amsterdam te hebben gevolgd studeerde hij in het buitenland; de Hoge Scholen te Hannover, Berlijn, Wenen en het Yorkshire College in Leeds werden door hem bezocht. In 1887 promoveerde hij in Genève.

Na een korte tijd direkteur te zijn geweest van de Eerste Plantenboterfabriek te Amsterdam richtte hij een scheikundig laboratorium op. Zijn interesse ging niet zozeer naar de praktische, als wel naar de juridische kant van zijn werk uit. Dr. Salomonson verdedigde o.m. het recht van een verdachte op bijstand van een contra-expert, indien de tegen hem uitgebrachte klacht op een gerechtelijke expertise berustte. Hij bestreed voorts èn in woord èn in geschrift het ontwerp-warenwet van Minister Treub, evenals het ontwerp-voedselkeuringswet. De ontwerpen werden later ingetrokken.

PLATTEGROND VAN EEN VILLA TE BAARN 1910

Kort na Wereldoorlog I, toen, mede door zijn inspanning de handel in grondstoffen tussen België, Duitsland, Engeland en Frankrijk hervat werd, heeft Dr. Salomonson de basis gelegd voor de firma Wynhoff, Van Gulpen en Larsen. Deze firma nam in de internationale handel in chemicaliën (vooral zwavelzuur) een voorname plaats in. In 1930 vestigde Dr. Salomonson zich om gezondheidsredenen in Antibes aan de Côte d'Azur.

G. Brouwer

(Gegevens ontleend aan: de archieven van de Gemeente Baarn en de Gemeentelijke Dienst Bouw- en Woningtoezicht; het Architectuur-/Dokumentatiecentrum te Amsterdam; "H.P. Berlage en zijn Werk" Ned. Kunsthistorisch Jaarboek 1974; de catalogus bij de tentoonstelling in 1975 in het Haags Gemeentemuseum; de eerdergenoemde feestbundel "Dr. H.P. Berlage en zijn Werk" uit 1916; het Bouwkundig Weekblad van 15 maart 1913; "Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld", 1938, Van Holkema en Warendorf - Amsterdam).

De plattegrond van de villa - de illustratie op de vorige bladzijde - is overgenomen uit de hierboven genoemde feestbundel.

NB.

Blz. 14.

De tekst op deze bladzijde bleek bij het ter perse gaan van dit nummer verouderd (betreft nl. een tentoonstelling van het Streekmuseum te Rhenen). Deze bladzijde is verwijderd.

Redaktie.

EEN ROMEINS HUIS IN AMSTERDAM

24 augustus 79

"Mijn oom... bevond zich te Misenum, daar voerde hij persoonlijk het commando over de vloot. 't Was 24 augustus en ongeveer het zevende uur van de dag; hij had zijn zonnebad en daarna zijn koudwaterbad genomen, had op zijn rustbank ontbeten en lag daar te studeren, toen mijn moeder bij hem kwam en hem met de vinger wees op een wolk van ongewone grootte en merkwaardige vorm. Dadelijk liet hij zich zijn schoenen brengen en beklom een hoogte van waar hij het schouwspel het best kon waarnemen. Daar verhief zich een wolk, op een afstand kon men niet zien uit welke berg, eerst later begreep men dat het de Vesuvius was... De wolk was nu eens wit, dan weer vuil en vlekkerig, naarmate er modder of as neerkwam. Oom, een man van natuurwetenschappen, vond dat een belangrijk geval, dat hij nader moest leren kennen... Waar anderen vandaan vluchtten, daar haastte hij zich heen, recht op het gevaar aan zette hij koers..."

Zo beschreef Plinius de Jongere in een brief aan de Romeinse geschiedschrijver Tacitus de reactie van zijn oom op de roemruchte Vesuvius-uitbarsting van 79 na Christus. Plinius de Oudere moest zijn wetenschappelijke nieuwsgierigheid met de dood bekopen; zijn neef leverde via enige brieven tijdsdocumenten over deze niets ontziende natuurramp, die vooral het stadje Pompeji trof. Pompeji werd toen overdekt met een laag lava, dusdanig, dat men eeuwenlang geen idee had wat er onder die lava verborgen zat. Pas in de achttiende eeuw werd een deel van Pompeji voor het eerst weer blootgelegd.

De betekenis van de Vesuvius-uitbarsting van 79 na Chr.

De archeoloog, die in het veld een vuistbijl vindt, is de koning te rijk. Toch beschikt hij maar over één enkel gebruiksvoorwerp van een cultuur, een los voorwerp, waar slechts op basis van hypothesen een wereld omheen gebouwd kan worden.

De archeoloog, die in de achttiende eeuw een gleuf groef in de lavavelden ten zuiden van de Vesuvius, ontdekte een complete samenleving, een stad, waarvan op een exact tijdstip de verdere ontwikkeling stilgezet was door invloed van buitenaf.

Deze archeoloog vond niet slechts een enkel gebruiksvoorwerp, maar hij vond een compleet ingerichte stad. Zo beschikken we over een unieke vindplaats van gegevens over een Romeins provinciestadje uit het midden van de eerste eeuw na Christus. Zo uniek, dat wel eens gesproken is van "de prettigste ramp uit de wereldgeschiedenis".

Pompeji

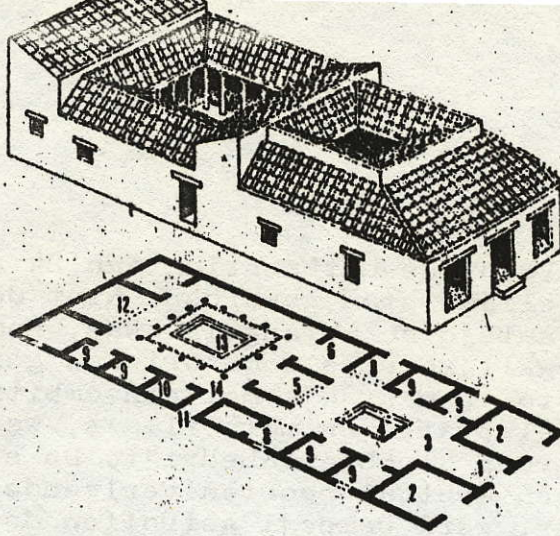
Dankzij de Vesuvius-uitbarsting van 24 augustus 79 is Pompeji een onsterfelijke stad geworden. Niet dat binnen het Romeinse Rijk dit plaatsje zo belangrijk was, Pompeji was een nederzetting, mogelijk door Grieken gesticht, die langzaam uitgroeide tot een stadje met een ambitieus Forumcomplex, met drukke winkelstraten en met villa's, waarin oorspronkelijk ook ruimte was voor het boerenbedrijf. De stad kreeg een volledige ommuring; een achttal poorten verleende de toegang tot de stad. In 62 na Chr. werd Pompeji getroffen door een zware aardbeving. Op het huis van een bankier werd een reliëf aangebracht, dat de situatie in Pompeji na deze aardbeving in beeld bracht. Nog nauwelijks hersteld van deze ramp maakte op 24 augustus 79 de uitbarsting van de Vesuvius een voorlopig einde aan het drukke leven in het stadje. Sindsdien was Pompeji een dode stad, waarvan het bestaan geleidelijk aan onbekend werd. Pas in de achttiende eeuw (1735) werd er voor het eerst opgegraven, een proces, dat nog niet voltooid is. Het uitgegraven deel van de stad wordt doorlopend bevolkt door massa's toeristen; de rest van het stadje rust nog onder de lavalag.

Een Pompejaans huis in Amsterdam

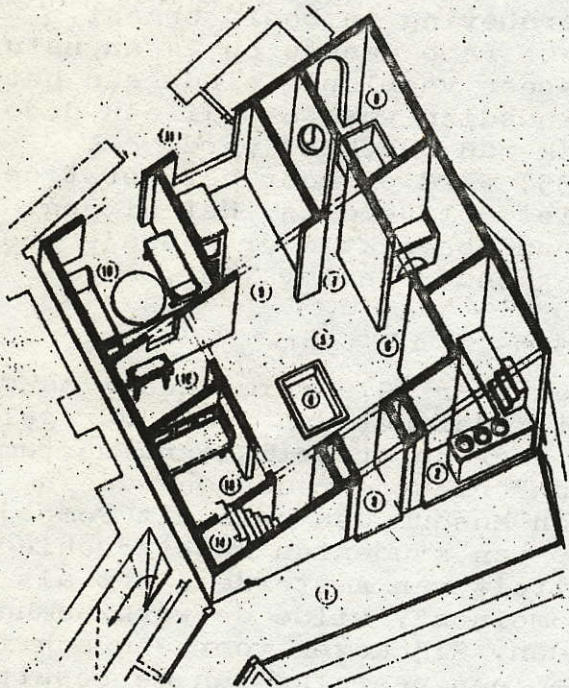
Het is te verwachten dat in het jaar 1979 ruimschoots aandacht besteed zal worden aan het feit, dat het dan 1900 jaar geleden is dat Pompeji getroffen werd door de vreselijke natuurramp. Toch is dit naderende "jubileum" niet de reden dat we in Amsterdam in het Allard Pierson Museum een huis uit Pompeji kunnen bezoeken. Een werkgroep van studenten kunstgeschiedenis en archeologie van de Universiteit van Amsterdam, met als thema "Het dagelijks leven van de Romeinen", wilde de werkzaamheden op een duidelijke wijze afronden. Zij kozen voor een schriftelijke rapportage in de vorm van een neerslag van de resultaten van hun studie in een boekwerkje en voor een materiële rapportage in de vorm van het nabouwen van een Romeins huis.

Het Romeinse huis in Amsterdam

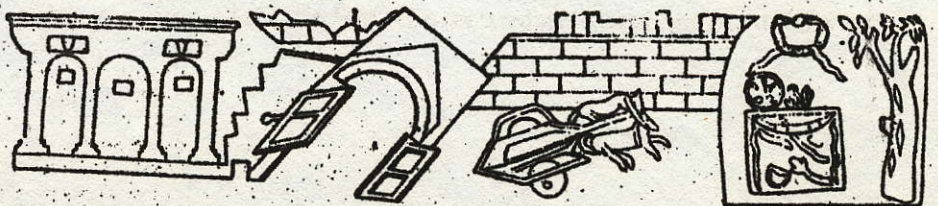
De werkgroep van studenten onder leiding van H. Brijder heeft in het gebouw van het Allard Pierson Museum te Amsterdam een huis gebouwd dat aan Pompeji ontleend is. Er werd gekozen voor het huis van Trebius Valens, dat wat uit het centrum gelegen was, maar wel aan één van de drukste winkelstraten van Pompeji de Via dell'Abbondanza. Daarbij gaat het niet om een volledige herbouw. Deze was niet uitvoerbaar, gezien de ruimte: het huis moest verkleind worden. Ook gaat het niet om een natuurgetrouwe herbouw: allereerst werd de façade veranderd door het aanbrengen van een "kroeg", anderzijds werd - en dat spreekt eigenlijk wel vanzelf - niet echt Romeins materiaal gebruikt.

- 1 - ingang (fauces)
- 2 - winkels (tabernae)
- 3 - atrium
- 4 - impluvium
- 5 - tablinum
- 6 - triclinium
- 7 - gang (andron)
- 8 - alae
- 9 - slaapkamers (cubicula)
- 10 - keuken (culina)
- 11 - achterdeur (posticum)
- 12 - tuinkamer
- 13 - vijver
- 14 - peristylum

1. straat	8. badkamer
2. kroeg (thermopolion)	9. tablinum
3. ingang (fauces)	10. triclinium
4. impluvium	11. peristylum
5. atrium	12. ala
6. keuken (culina)	13. slaapkamer (cubiculum)
7. gang (andron)	14. trap

Een reliëf in het Huis van de bankier L. Caecilius Iucundus te Pompeii: instortende gebouwen bij de aardbeving van 62 n.o.

Wat krijgen we dan wel te zien? Een peristylumhuis, dat door ruimtegebrek meer weg heeft van een eenvoudiger huistype, omdat de toeschouwers via perspectivische schilderijen zelf het peristylum erbij moeten bedenken.

Zeer authentiek is de façade van het huis met aankondiging van spelen en met verkiezingsleuzen als opschriften. Rechts van de ingang van het huis is de "kroeg" aangebracht, ingericht met kruiken (amphora).

Via de hoofdingang komt men op de eerste binnenruimte van het huis, het atrium met erom heen de keuken, de badruimte, slaapvertrekken, de trap naar de tweede verdieping en een eetkamer. Via de ruimte recht tegenover de ingangdeur hebben we uitzicht op de gedeeltelijk aanwezige en gedeeltelijk perspectivisch bijgeschilderde tweede binnenplaats met de tuin, het peristylum. In de vertrekken zijn de oorspronkelijke schilderijen gereconstrueerd en ook zijn enige meubels nagemaakt om de ruimten te vullen. Uit didactische overwegingen is de eetkamer, die normaal slechts te betreden was vanuit het peristylum voor de toeschouwer half opengemaakt, zodat deze vanaf het atrium er een blik in kan werpen. De niet toegankelijke ruimtes zijn afgesloten met dezelfde hekjes als in het hedendaagse Pompeji in gebruik zijn.

Al met al krijgt de toeschouwer, zeker wanneer deze beschikt over de nodige voorkennis, een indruk van een indeling van een Romeins huis te Pompeji. En die voorkennis kan gehaald worden uit het boekje "Een Romeins huis in Amsterdam", dat voor f 10,-- in het museum te koop is.

COLLOQUIUM OVER EEN OPGRAVING IN SYRIË

Inleiding door H.T. Waterbolk (zie ook Spiegel Historeal nr. 2 en/of 3 van dit jaar (1979)).

Bij Tell Bougras aan de Eufraat zijn de afgelopen drie jaar (1976, 1977, 1978) opgravingen gedaan door het B.A.I. en het I.P.P. Het betreft hier bewoningsresten, die gedateerd zijn op 6400 tot 5900 jr. B.C. De Tell, ruine heuvel, waarin deze resten zich bevinden, is door de verschillende bewoningsstadia een 5 meter opgehoogd.

De huizen bestonden uit 6 kamers, waarvan 3 grote en 3 kleine. De stonden in rijen, wat op een planmatige aanleg duidt. De wanden van de huizen waren uit zongedroogde tichels opgetrokken en met kalk bepleisterd. De muren waren met schilderwerk versierd. De stad moet \pm 1000 inwoners hebben gehad en was niet ommuurd. Ze lag in een regenarm gebied, 125 mm neerslag/jaar. In dit gebied is landbouw alleen mogelijk als men bevoeiing toepast. Een permanente bewoning gaat meestal met de aanwezigheid van landbouw samen. Er zijn hier echter nauwelijks resten van landbouwgewassen gevonden. Slechts aan de overzijde van het dal van de Eufraat zijn bewoningssporen gevonden die uit dezelfde tijd schijnen te stammen. In de direkte omgeving bevinden zich nog wel Tells die uit de Arabische tijd stammen.

Het eerste jaar zijn de muursporen, die als verdroogde plekken te zien waren, in kaart gebracht. Daarna heeft men vijf diepe putten gegraven van 7,5x7,5 m met een damwand van 1,5 m en deze putten weer opgedeeld in putten van 1,5x1,5 m (fase 1). De putten zijn tot op de oorspronkelijke steppebodem uitgegraven (5 m diep). Men heeft 10 bewoningslagen kunnen onderscheiden die ieder \pm 50 jaar hebben geduurd. Bij nieuwbouw werden de huizen over elkaar heen gebouwd en de gaten in het bouwterrein werden met afval dat van een vuilnisbelt kwam opgevuld, zodat dit niet voor dateringen gebruikt kon worden. In de diepere lagen werden de muren dunner en werd er geen aardewerk gevonden. De binnenplaats was hier niet overdekt. In de tweede fase heeft men alleen huizen die uit de laatste bewoningsfase stamden uitgegraven. Eén huis was verbrand. Hier heeft men veel materiaal gevonden dat nog in situ lag. Er waren o.a. ook de resten van een vrouw met een ongeboren kind bij.

Fase drie: nagaan hoever de nederzetting zich heeft uitgestrekt door sleuven te graven tot op de laatste bewoningslaag.

Fase vier: het graven van diepe putten tot ver in de ondergrond om de opbouw van de bodem beter te leren kennen.

Fase vijf: het bekijken van het profiel aan de rand van de Tell.

Alle putten, sleuven e.d. zijn evenwijdig aan de coördinaatassen, welke voor het opmeten van het opgravingsterrein zijn gebruikt, uitgevoerd. Door dit duidelijke systeem is altijd weer na te gaan waar men heeft gegraven en waar niet.

Er zijn zeer veel zoölogische vondsten gedaan. Men gebruikte de steppe (schaap en geit) en de riviervlakte, die een rijk milieu kende (o.a. gerst, emmer, tarwe). Dit laatste stelt hoge eisen aan de watervoorziening, zodat waarschijnlijk bevoeding is toegepast.

Als gebruiksvoorwerpen zijn aangetroffen: vuursteenpijlen, stenen bijlen, stenen schalen, aardewerk, bewerkte beenderen e.d.

De bouw van de huizen in Bougras

Voor dit onderzoek is een oppervlakte van 2500 m² afgegraven door putten van 7,5x7,5 m te graven. In een later stadium zijn de damwanden van 1,5 m dikte verwijderd.

Er zijn twee typen huizen te onderscheiden, een groot huis van \pm 6x10 m en een kleiner langwerpiger huis, dat waarschijnlijk voor opslag is gebruikt.

In het eerste huis zaten deuren (\pm 0,8x0,6 m), die in de lange kamers uitkwamen. Vanuit deze kamers kan men in de achterliggende kleinere kamertjes komen (1,5x1,5 m).

De muren waren uit tichels opgebouwd, welke ongeveer 54x27x7 cm groot zijn. Tichels zijn zongedroogde stenen, die van klei dat met stro of steentjes is verschraald, zijn gemaakt.

Als morter gebruikte men modder. Het eerst bouwde men de funderingen voor alle muren. De hiervoor gebruikte tichels waren alle met een cirkel gemerkt. Het doel hiervan is onbekend.

Hierna werden de buitenmuren opgetrokken waarin de openingen voor de deuren werden uitgespaard. Vaak was in de deuropening een drempel en een houten deurpost aangebracht, zodat men de opening met een schot kon afsluiten. De muren waren een tichel, lengte dik. Ze werden bepleisterd en men heeft zelfs 30 verschillende pleisterlagen in één huis kunnen tellen.

Het is aannemelijk dat men toen, net als nu, de muren ieder voorjaar opnieuw bepleisterde. Dit komt dus overeen met een gebruiksduur van dertig jaar. Met behulp van andere methoden heeft men de levensduur van de huizen op vijftig jaar geschat, zodat dit aardig klopt. Men gebruikte gips en modder als pleisterlaag. De vloer werd ook met gips bepleisterd en tijdens de levensduur van het huis regelmatig opgehoogd, waarschijnlijk om gelijke tred met de groei van de Tell te kunnen houden. Hierdoor werden de deuropeningen steeds kleiner.

Het voedsel heeft men bewaard in kuilen in de grond, welke aan de binnenzijde bepleisterd waren, in een soort "kasten" van gipsplaten die in een hoek van de kamers stonden, in met tichels afgescheiden ruimten en in nissen in de muur. In de muren werden ook weefgaten aangetroffen. Dit zijn holten in de muur waar een stok in zat, zodat men dankzij de holte achter de stok kon komen. Aan deze stok werden de scheringdraden vastgemaakt. Op deze manier kon men bandweven.

Verder zijn er cirkelvormige ovens aangetroffen met een diameter, die varieert van 1 m tot 0,5 m. Ze waren alle aan de bovenzijde open en stonden vlakbij de deuren. Als haarden zijn rechthoekige ruimten gevonden die in de lange zijde een opening hadden.

De mensen waren ook creatief. Er is een plastiek aangetroffen, dat een masker voorstelt. Het was met rode oker roodgekleurd en de ogen waren met obdisiaan ingelegd. De mond was geopend. Het masker was omgeven door voorraadholtes, zodat men er een rituele betekenis aan kan toekennen. Verder zijn er wandschilderingen, vlak boven de vloer, van kraan- en/of struisvogels aangetroffen.

Gertjan de Roller

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE:

Herbert E.W. Kwak, Siebe Remery, mevrouw G.H. Grootendorst-Doornekamp en Gertjan de Roller.

De tekst werd getypt door Meta Reitsma.

Nelly en Evert Kuyt zorgden voor het stencillen en , met anderen (ook aan hen veel dank!), voor het bezorgen van het blad.